

Den tjekkisk-tyske Nationalitetskamp.

II.

Den økonomiske Udvikling hos Tjekkere og Tyskere i Bøhmen.

Af Dr. Josef Gruber.

Det er et politisk uselvstændigt Folks økonomiske Udvikling, der her skal skildres. Det tjekkiske Folk har nemlig i mange Aarhundreder haft samme Bosted som de tyske Nybyggere i Bøhmen, og det er ikke adskilt fra disse ved nogen Forvaltnings- eller Toldgrænse: tværtimod er det paa mange Steder isprængt med tysk Befolkning, ligesom det selv hist og her, og da navnlig i Bjærg- og Industri-Egnene, i massevis er sammenblandet med denne. Og dertil kommer, at det sammen med de nævnte Naboer i næsten halvandet Hundredeaar har været forbundet med de øvrige østrigske Lande til et ensartet økonomisk Omraade med fælles Toldgrænse, fælles Handels- og anden Erhvervs-Politik og — bortset fra nogle Undtagelser — ogsaa med fælles økonomisk Lovgivning i det hele taget.

Hvorledes forholder det sig nu med den historiske Udvikling af det tjekkiske Folks økonomiske Forhold og

— da jo ikke Landvæsenet, men udelukkende Industrien er Skuepladsen for den økonomiske Kappelstrid — hvorledes har den tjekkiske og den tyske Industri i Bøhmen udviklet sig, hvorledes er for Tiden deres gensidige Forhold, og hvilke Bestræbelser turde for Fremtiden gøre sig gældende i dette Forhold?

Næringsbrugets middelalderlige Form, Haandværket, er paa ingen Maade først kommen til Bøhmen ved den tyske Indvandring, men har allerede været ret vel kendt i det gamle tjekkiske Samfund. Dette anerkendes nu, i Modsætning til tidligere Paastande, selv af tyske Industrihistorikere. Byerne paa det bøhmiske Statsomraade er temmelig ligeligt fordelte og afsondrede fra hverandre; i Middelalderen var desuden ikke alene Forbindelserne mangelfulde og Samfærdselen meget lidt udviklet, men den økonomiske Forfatning beroede i det hele taget paa stedlig Frembringelse og stedlig Afsætning. I Betragtning heraf maa man allerede paa Forhaand kunne drage den Slutning, at Haandværket var langt talrigere og mere forskelligartet repræsenteret, og at dets Udøvere kunde glæde sig ved en betydelig større Velstand i Byer med et mere velstillet Opland, d. v. s. i frugtbare Landstrøg med lønnende Landvæsen, end i mindre frugtbare Bjærgegne.

I Virkeligheden optræder det tjekkiske Haandværk straks i de første historiske Kilder fra det 10. og 11. Aarhundrede i temmelig rig Mangfoldighed; fra det 13. Aarhundrede af udvikler det sig i de nye Købstadskommuner til en fri Haandtering og udformer sig i

Gilder og Lav, der faar tildelt kongelige Privilegier, og allerede i anden Halvdel af det 14. Aarhundrede viser autentiske Kilder en saa vidtgaaende Arbejdsdeling indenfor Haandværket som ingensinde senere.

I Begyndelsen af det 15. Aarhundrede medførte Hussiterkrigene ganske vist en midlertidig Standsning af det økonomiske Opsving, men havde samtidig ogsaa en næsten fuldstændig Fortrængelse af det tyske Element til Følge. Dette havde nemlig fra det 13. Aarhundrede, da for en stor Del tyske, af bøhmiske Konger hidkaldte Kolonister anlagde Stæder i Landet, indtil de hussitiske Storme indtaget en fremragende Stilling i Købstædernes Handel og Haandværk, ja endog hist og her faaet den kommunale Styrelse i Hænde. Snart begyndte der dog i anden Halvdel af det 15. Aarhundrede under den berømte Georg Podiebrads Regentskab og senere Regering (1452 henholdsvis 1458 til 1471) en ny Blomstringstid for det bøhmiske Haandværk, og denne Udvikling naaede sit Højdepunkt i det 16. Aarhundrede. Navnlig den bøhmiske Kunstindustri, og da især Guldsmedekunsten, Metal- og Klokkestøberiet, Klejnsmedekunsten, Træskæreriet, Pottemagerhaandværket, Bogbinderiet, Glas- og Ædelstensliberiet, Urmagerhaandværket, Bøsemagerkunsten m. m., der udøvedes for at tilfredsstille Kirkens, det pragtelkende Hofs og Adelens samt de velhavende Borgeres Fornødenheder, frembragte i denne Periode Værker, der endnu den Dag i Dag regnes blandt de største Prydelser for Kunstindustrimuseerne baade hjemme og i Udlandet. Mange bøhmiske Frembringelser fandt livlig Afsætning selv uden for Fædrelandets Grænser, og der gaves

kun faa Industrigrene, hvori de hjemlige Frembringelser blev overtrufne af Udlandets bedre Materiale eller større Kunstfærdighed.

Imidlertid forenedes (1526) den bøhmiske Krones Lande med de østrigske. Denne Forening var dog i længere Tid af en mere udvortes Natur. De enkelte Kongeriger og Lande dannede nemlig indtil Midten af det 18. Aarhundrede hver for sig et selvstændigt Told-distrikt, og der gaves indtil da heller ikke nogen fælles økonomisk Lovgivning. Det nye, der sker efter 1526, er, at tyske Haandværksmestre trænger ind i de sædvanlige Professioner, italienske og andre udenlandske Haandværkere i Kunstindustrien. Dette havde sin Grund i, at Bøhmen og Prag under Rudolf den Andens Regering (1576—1611) var den romerske Kejsers Sæde og saaledes Midtpunktet for et overdaadigt internationalt Liv med alle dets Lys- og Skyggesider.

Denne Udvikling led ligesom det tjekkiske Folks hele politiske, nationale og kulturelle Udvikling et skæbnesvangert Afbræk ved Trediveaarskrigen med alle dens ødelæggende Virkninger. Og hvad Krigen skaanede, slugtes af Modreformationen. Tusinder af Landsbyer tilintetgjordes, Befolkningens Antal sank fra 3 Millioner ned til 800,000, og af de 151,000 Bøndergaarde, Bøhmen havde haft før Krigen, var efter denne ikke engang 50,000 under Plov. Handel og Industri samt alt Haandværk og Næringsbrug ødelagdes, og Bondestanden underkuedes af en indvandret fremmed Adel ved Hjælp af et uudholdeligt Livegenskab, Byrder og Indskrænkninger. Landets Kunstskatte udplyndredes, de „kætterske“ Bøger brændtes, og de

ikke-katolske Beboere, mest Handels- og Næringsdrivende, fordreves — mange tyske Egne kan takke de bøhmiske Landsforviste for deres senere industrielle Betydning.

Til den sociale Ulighed kom nu ogsaa den sproglige og nationale Forskel mellem de enkelte Samfundsklasser: Bønderne og de mindre Haandværkere vedblev at være tjekkiske, men Adelen, der i Forvejen var gennemtrængt af fremmede Elementer, fortyskedes, for saa vidt som den forblev i Landet, meget hurtig, og Mellemlasserne fulgte efter.

Kun paa et eneste Sted i Bøhmen herskede der i første Halvdel af Trediveaarskrigen økonomisk Velvære: det var i Hertugdømmet Friedland, paa den berømte Hærfører og maaske lige saa store praktiske Nationaløkonom Albrekt von Waldsteins Ejendomme. I Jitjin, Turnau, Münchengrätz, Reichenberg, Friedland, Hoheneibe, Arnau, Bøhmisk-Leipa og overalt paa Waldsteins Besiddelser fabrikeredes der Klæde og Lærred, Stovler og Strømper, Vaaben og Ammunition og bagtes der Brød og Beskøjter til Hærens Proviantering; Garverier, Silkevæverier og andre Næringsbrug anlagdes, og Handel og Samfærdsel tog Fart.

Efter at Waldstein var bleven myrdet (1634), kom ogsaa dette „lykkelige Land“ til at dele Skæbne med det øvrige Kongerige; men mangt og meget er dog blevet tilbage, og de tyske Industrihistorikere erkender med Rette i Waldstein den aandelige og materielle Grundlægger af Industrien i den — for største Delen tyske — nordbøhmiske Landstrækning.

I anden Halvdel af det 17. Aarhundrede og endnu mere efter Maria Theresias Regeringstiltrædelse (1740) greb den af Merkantilismens Tanker og Bestræbelser beherskede Stat ind i disse Forhold for ved Oprettelse af Fabrikker at skaffe Befolkningen et lønnende Erhverv og sikre de indenlandske Raastoffer en bedre Anvendelse i selve Landet, samt at holde de Penge, der ellers ved Anskaffelse af udenlandske Produkter gik over i fremmede Hænder, tilbage i Landet og paa denne Maade forøge Indbyggernes Antal og Skatteevne.

Denne nye Industri, der ikke længere var beregnet paa en beskeden hjemlig Afsætning efter Haandværksmaner, men tog Sigte paa et fjærnere, helst — efter Merkantilismens Teorier — fremmed Marked, var paa ingen Maade afhængig af et rigeligt stedligt Forbrug, men tværtimod af den billigst mulige Produktion. Eller med andre Ord: Forudsætningen for Industrien var ikke længere en købedygtig Befolkning i den nærliggende, velhavende Omegn, men fattige Beboere af Nordbøhmens Bjærg egne, der lod sig nøje med en tarvelig Ugeløn.

Dertil kom endvidere, at talrige Industrigrene netop i disse Landsdele fandt gunstigere Betingelser for deres yderligere Trivsel baade paa Grund af Naturforholdene og den historiske Udvikling. Mange af dem — som Følge af Teknikkens daværende Tilstand er der kun Tale om rene Haandværk — var blot handelsmæssige Organiseringer af den nedarvede Hjemmeindustri eller anvendte dennes Teknik paa nye Produkter og Produktionsmaader (navnlig hele Tekstilindustrien). For talrige andre Industrigrenes Vedkommende

fandtes der kun i dette med Vandkraft, Skov og mineralske Skatte rigt udstyrede Distrikt værdifulde Raastoffer og Hjælpemidler, til hvis Hjemsted Industrien paa Grund af Transportforholdenes daværende Tilstand ubetinget var bunden (f. Eks. Lervare-, Granatvare-, Jærn-, Glas- og Papirindustrien). Endelig virkede her ogsaa et planmæssigt Udvalg af de Faktorer, som den nye Bevægelse til „Kommerciens Fremme“ gik ud fra.

Thi Böhmens saavel som Mæhrens og Nederøst-rigs industrielle Udvikling skyldtes paa ingen Maade det private Initiativ, men var en Frugt af Statens mangeaarige alsidige og fortrinlige Omsorg.

For at fremme den industrielle Produktion lukkedes nemlig Monarkiet ved en vidtgaaende Handels-spærring omhyggelig for Indførslen af Fabrikater fra Udlandet. Inden for dette saaledes sikrede hjemlige Afsætningsomraade lettedes Samfærdslen efterhaanden mere og mere ved, at besværlige indenrigske Toldafgifter først indskrænkedes og senere fuldstændig ophævedes. Desuden fremmedes Iværksættelsen af nye industrielle Foretagender ved, at der indrømmedes Fritagelse for Skatter og Militærtjeneste, at der til adelige Entreprenører gaves Forskud, som ikke altid betales tilbage, at der bevilgedes Monopoler og Præmier for Mønsterfrembringelser samt for Opfindelsen af nye Maskiner og Produktionsmetoder, at der udstedtes undertiden meget nøjagtige Fabrikationsforskrifter, at der oprettedes tekniske Skoler, at der indrømmedes Fritagelser for al Lavstvang o. l. Selve Staten traadte ind i de industrielle Entreprenørers Række, og det af

den givne Eksempel fulgtes af de verdslige og gejstlige Øvrigheder. I en lidet kapitalrig Stat var den adelige Godsejerstand, der kunde faa billig Arbejds-kraft blandt den afhængige Befolkning, uden Tvivl det forholdsvis mest pengestærke Element og det, der egnede sig bedst til Oprettelsen af Fabrikker med sikret Afsætning, Statsprotektion og finansiel Understøttelse.

Deraf fulgte, at de første Klæde- og Bomuldsfabrikker oprettedes og overhovedet Grunden til Storindustrien i Böhmen lagdes af Landets Højadel. Paa Landsudstillingen i Prag 1791 — den første Industriudstilling paa det evropæiske Fastland — viste den bøhmiske Industri sig at være saa udelukkende i Højadelens Hænder, at der iblandt de borgerlige Udstillere kun var et eneste Firma, der kunde betegnes som fremragende.

Dertil kom en anden Omstændighed: en uhyre Mængde af udenlandske Entreprenører, Værkmestre, dygtige Haandværkere og Arbejdere indvandrede til Østrig og især til Böhmen. Der kan her i Sandhed tales om en Historiens retfærdige Gengældelse: et Hundrebaar i Forvejen havde konfessionel Ufordragelighed berøvet et blomstrende, næringsdrivende Landets bedste Elementer, og endnu i Aaret 1652 var man ængstelig for, at det lykkelig rekatoliserede Land som Følge af Handelens Opkomst og fremmede Elementers Tilstømning kunde gaa hen og lide Skade paa sin Trosenhed — men nu var til Trods for alle religiøse Overleveringer enhver, det være sig Protestant eller Jøde, velkommen som Fabrikant, Købmand eller Arbejder,

naar han blot bragte Kapital og personlig Dygtighed med til Landet; og Franskænd, Nederlændere, Italienerne og Tyskere fra alle det daværende romerske Riges Egne kom til Bøhmen for at drage Fordel af Understøttelser, der dengang uddeltes „med sand kejserlig Rundhaandethed“.

De sidste Aartier af det 18. Aarhundrede bragte endelig en Periode fuld af store tekniske Opfindelser, der medførte en Omvæltning i Hundredtusinder af Menneskers industrielle Beskæftigelse, som man hverken tidligere eller senere har iagttaget eller oplevet Magen til: det er Opfindelsen af Spinde- og Vævemaskinen samt Dampmotoren, der tænkes paa. Haandspinderiet fortrængtes baade fra Uld-, Bomulds- og Hørtilvirkningen; senere afskaffedes ogsaa Haandvæveriet til dels, og det gaar nu sin fuldstændige Undergang imøde. I Stedet for de 70 Byer, der i Begyndelsen af det 18. Aarhundrede havde haft Klædemagerlav i Bøhmen, traadte nu Reichenberg som Bøhmens første Klædefabriksby.

Efter de forbigaaende gunstige Indvirkninger, Napoleons Fastlandsspærring medførte, og efter den ødelæggende Indflydelse, Statsbankerotten i Aaret 1811 havde til Følge, udmærkede ogsaa de første Aartier af det 19. Aarhundrede sig ved, at der indførtes en hel Mængde nye Industriartikler og Værkfliidsgrene i Bøhmen: Roesukkerfabrikationen og en stedse mere mangfoldig kemisk Industri dukkede op, mekaniske Spinderies, Væverier og Papirfabrikker oprettedes, Dampmøller, Sukkerkogerier, Brændevinsbrænderier o. dsl. ind-

førtes — og hertil knyttede der sig en stadig voksende Maskinfabrikation.

I denne Tid fuld af mangesidig industriel Virksomhed stod det tjekkiske Folk endnu først ved Begyndelsen af sin literære og senere ogsaa af sin politiske Genfødsel. Fordelene ved Statens industrielle Beskyttelse kom ene og alene det tyske Element til gode, og selv hvor de — ganske vist ikke talrige — „Originalbøhmere“ (Tjekker) havde overskredet den mindre Næringsdrifts snævre Skranke og opnaaet en mere fremragende økonomisk Stilling, smeltede de i sproglig Henseende hurtig sammen med det Samfundslag, som de i Kraft af deres personlige Virksomhed havde svunget sig op til. Det økonomiske og sociale Opsving havde uvægerlig ogsaa national Ligegyldighed og — senest i det andet Slægtled — fuldstændig Opgivelse af den nationale Ejendommelighed til Følge. Iøvrigt mente de indtil 1848 i Afhængighed levende tjekkiske Bønder og de for det meste i kummerlige Forhold levende Købstadshaandværkere i den enevældige, af Mynigheder og Forordninger vrimglende Stat forstaaelig nok, at en Stigning paa det borgerlige Samfunds Trappe og en lykkeligere Fremtid for de dueligste blandt deres Sønner ikke burde søges paa Industriens og Handels Omraade, men i Embedsmands-, Præste- og Professor-Karrieren. De dannede Tjekker leverede saaledes Embedsmænd til næsten alle Lande i det østrigske Kejserrige, saavel til Galicien og Ungarn som til de sydslaviske Lande — man manglede netop de

Samfundsforhold, i hvilke driftige Talenter paa Industriens og Handelens Omraade ene kan fremstaa og trives.

Det tyske Elements allerede i Forvejen betydelige Overmagt i Handel og i Storindustrien vedligeholdtes og styrkedes desuden kunstig ved alle mulige Midler. I fuldstændig Miskendelse af den Betydning, som den i en rent tjekkisk Egn beliggende Landshovedstad Prag ogsaa maatte have for det tyske Element i Landet, søgte man endogsaa at indskrænke Prags økonomiske Betydning. Med Undtagelse af de første Jærnbaner Wien-Olmütz-Brünn-Prag-Bodenbach (1845—1850) og Prag-Pilsen-Bajern (1862), der nærmest var byggede af politiske og strategiske Grunde, førtes de bøhmiske Bæner, der anlagdes i Treserne, gennemgaaende uden om Prag; Stenkulsdistriktet ved Kladno og de industrielle nordøstlige Egne (Turnau-Jungbunzlau) forbandtes først med Kralup ved Moldau, og den østrigske Nordvestbane gik over Kolin og Lysa til Tetschen. Reichenberg og Pilsen fik tyske tekniske Statsskoler en halv Snes Aar før end Landets Hovedstad, hvor ganske vist, som Sagerne engang stod, kun en tjekkisk teknisk Skole var mulig. Det af Staten indførte tekniske Fagskolevæsen eksisterede i flere Aartier overhovedet kun for det tyske Folk i Bohmen; i den tjekkiske Del oprettedes Fagskoler (selv paa Steder, hvor de var paa-trængende nødvendige for at fremme den bestaaende Industri og Kunstflid) først fra Firserne af, d. v. s. efter at den Forandring i Østrigs indre Politik var indtraadt, som havde gjort den tjekkiske Delegation til en Del af Regeringsflertallet i Rigsraadets Deputeretkammer. De i Aaret 1850 oprettede Handels- og Indu-

strikamre havde til henimod Midten af Firserne gennemgaaende tyske Flertal, der for en stor Del opretholdtes ved kunstige Valgsystemer og lignende Midler.

Efterhaanden blev dog ogsaa i det tjekkiske Folk den literære og politiske Oplysning efterfulgt af Bestræbelser for en selvstændig økonomisk og da navnlig industriel Udvikling og Frigørelse. Ved Begivenhederne i 1848 blev Bondestanden befriet fra sin afhængige Stilling; ved den allerede tidligere temmelig frisindede økonomiske Forvaltning og endnu mere ved den næsten helt liberale Næringslov af 1859 blev Haandværkerne henviste til Selvhjælp som det eneste Middel mod Kapitalens Fremtrængen. Frem for alt var det nødvendigt, at de mindre Bønders og Haandværkeres Kredit organiseredes, hvilket skete ved de saakaldte Forskudskasser, d. v. s. Kreditforeninger efter Schultze-Delitsch's System, for hvilke Medlemmerne gensidig hæftede. Den første var bleven oprettet i Aaret 1858 i en lille Provinsby, og den forvaltede ved Slutningen af det nævnte Aar 2684 østrigske Gylden. Ti Aar senere fandtes der allerede 153 bøhmiske Forskudskasser (deraf 123 i Bøhmen og 30 i Mæhren) med en Forretningskapital (egen og indskudt) af 128 Millioner Gylden. I Firserne opstod af Hensyn til Bondestandens Kredittrang de saakaldte Landbo-Distriktsforskudskasser ved Siden af Andelsforskudskasserne; de fremgik af de i tidligere Aar til Forebyggelse af Kornmangel grundlagte „Kontributionsfonds“, og udfoldede nu en heldig Virksomhed takket være en ved særlig Lov ordnet Organisation. Senere kom dertil ogsaa de smaa saakaldte Raiffeisen-Kasser og -For-

eninger, der havde Landboernes Spare- og Kredittræng for Øje. Og endelig maa vi nævne de af Hensyn til Bybefolkningen oprettede Sparekasser, der for største Delen er grundlagte af Bykommuner og Amter, og for hvilke disse er Garanter; af saadanne Sparekasser var der i Aaret 1900 i Kongeriget Bøhmen 87, og deres samlede Aktiva beløb sig til omtrent 207 Millioner østrigske Gylden.

Endnu stærkere er Andelsforsrudskasserne (de saakaldte borgerlige Forsrudskasser) voksede i Mellemtiden. I Aaret 1900 talte man ialt 1344 tjekkiske anerkendte Forsrudskasser, hvoraf 822 i Bøhmen, 484 i Mæhren, 31 i Schlesien og 7 i Wien. Deriblandt var 635 Andelskasser, 13 ældre Forsrudforeninger, 124 Landbodistriktskasser og 572 saakaldte Raiffeisenkasser. De i det tjekkiske Forsrudskasseforbund forenede Forsrudskasser og de i Forbundsstatistikken opførte 649 Andelskasser (efter Schulze-Delitsch's System) alene — altsaa bortset f. Eks. fra Raiffeisenkasserne, over hvilke man først er i Begreb med at udarbejde en Statistik — forvalter i egen og betroet Kapital over 677 Millioner østrigske Kroner (388,5 Mill. Gylden).

Et mindre heldigt Udfald har de paa Selvlhjælp hvilende Forbrugs-, Magasin-, Salgs- og Produktivforeninger haft, der under det saakaldte „nationaløkonomiske Opsving“ (1868—1873) skød yppig i Vejret; hvad der ikke allerede var styrtet sammen paa Grund af indre Omstændigheder, som utilstrækkelig Kapital, Mangel paa Disciplin og Stifternes eller Ledernes Uerfarenhed og Ubehjælpssomhed, blæstes bort under Kri- sen 1873 og den efterfølgende økonomiske Svækkelse.

Til Kredit- og Spareinstitutterne kom saa ogsaa de første tjekkiske Forsikringsselskaber og Banker. I 1872 oprettedes af en privat Forening det første „tjekkoslaviske Handelsakademi“ (en højere Handelsskole). Desuden skabte det tjekkiske Folk paa det naturlige Grundlag af et moderniseret og fra alle retslige Indskrænkninger befriet Landvæsen en national Storindustri i Roesukkerfabrikationen, hvortil senere — medens de mindre Næringsdrivende efterhaanden fortrængtes — ogsaa kom Ølbryggeriet. Disses hurtige og storlaaede Udvikling dannede Grundlaget for anden Storindustri, saaledes i første Række Maskinfabrikationen og Melasse - Spritbrænderiet. Sukkerproduktionen i Østrig-Ungarn — efter Tysklands den største blandt de Roesukker producerende Stater — naaede i det sidste Aars Kampagne 13 Millioner Meter-Centner, og af Monarkiets samtlige 236 Sukkerfabrikker findes 141 i Kongeriget Bøhmen, 56 i Markgrevslandet Mähren — hele Kongeriget Ungarn har kun 21 — og i Bøhmen er atter den tjekkiske Elb- og nedre Moldaudal Sædet for Sukkerindustrien. Ganske vist er ikke alle Sukkerfabrikker i Bøhmen paa tjekkiske Hænder, men det tjekkiske Elements Overvægt er her dog utvivlsom og betydelig.

Ogsaa det tjekkiske Bryggerivæsen gør mægtige Fremskridt; Bøhmens Ølproduktion beløb sig i Driftsaaret 1900|01 til 9,4 Millioner Hektoliter, og Eksporten til Udlandet er hovedsagelig paa de tjekkiske Bryggeriers Haand.

De største Fremskridt har dog den bøhmiske Maskinindustri at opvise. Det var nærmest Indretningen

af Sukkerfabrikker og Bryggerier samt Trangen til Landbrugsmaskiner, der gav det første kraftige Stød til Maskinfabrikationen, og mange mindre Maskinsmede har nu som i tidligere Tider svunget sig op til at blive Mellem- og Storfabrikanter. Men medens de tidligere samtidig med at opnaa en højere Samfundsstilling gav Afkald paa deres Nationalitet og undertiden saa at sige lod sig udkøbe af det tjekkiske Folk ved Hjælp af Udmærkelser og andre af de tidligere tysk-liberale Regeringers Midler, forblev de nu som Følge af den mere udviklede nationale Bevidsthed tro mod deres Folk. Fra nu af fandtes i det tjekkiske Folk et helt nyt nationalbevidst Lag, nemlig Grosserere og Fabrikanter.

De tekniske Fremskridt, Opfindelsen af mangfoldige nye Artikler, Maskiner og Redskaber, Indførelsen af den elektrotekniske Industri, Fabrikationen af Dampmaskiner og Dampkedler, af Jærnbanevogne og Lokomotiver, Anlæg af Jærnbaner og Broer udvidede med Tiden den böhmiske Maskinindustri Virkefelt i det uendelige, og tjekkiske Konstruktorers udmærkede Præstationer skaffede den ogsaa Anseelse uden for Fædrelandets snævre Grænser — i Italien, Spanien, Rusland og Balkanstaterne. Og selv paa Steder, hvor Driftskapitalen er tysk, er det dog de tjekkiske Ingeniører og Arbejdere, der ved deres Dygtighed har grundlagt den böhmiske Maskinindustri store Ry, og de er hidindtil ikke blevne overtrufne i Østrig.

Paa lignende Maade forholder det sig med den kemiske Industri samt Porcellæn- og Glasfabrikationen. Til de særegent tjekkiske Industrigrene hvis Frembringelser finder Afsætning til næsten alle

Verdens Egne, hører endvidere Polygrafien, og da navnlig den tjekkiske Opfindelse at trykke med tre Farver, Granatvare-Industrien, Forfærdigelsen af Musikinstrumenter, Eksporten af røgede Varer, især af de berømte pragske Skinker m. m. Paa tjekkiske Hænder befinder sig desuden for største Delen de industrielle, og da navnlig de kunstindustrielle Forretninger af Mellemstørrelse, saaledes f. Eks. Bogbinderiet og Lædergalanterivarefabrikkerne, Møbelsnedkeriet, Kunstsmedeværkfliden og Bøsemageriet, Guldarbejderprofessionen o. desl. Overhovedet kan det siges, at navnlig hvor det har drejet sig om Kunsthaandværk, om nye Industrigrene eller endogsaa nye tekniske Problemer, har de tjekkiske Ingeniører og Kemikere og med dem — om end noget langsommere — ogsaa de tjekkiske Fabrikanter optaget Konkurrencen med de tyske, og at det hovedsagelig kun er den gamle, paa den ovenfor skildrede Maade opstaaede Industri, og da navnlig Tekstilindustrien, hvori vi for Tiden staar tilbage for Tyskerne.

Selv dette gælder i to Henseender kun med Forbehold. Paa den ene Side danner det tjekkiske Arbejde Grundlaget for en hel Række Storindustrigrene, især for de Industrigrene, der hviler paa Hjemmearbejdet, saa at kun den kommercielle Ledelse tilhører Tyskerne; saaledes f. Eks. det pragske Handskemageri, den østbøhmiske Eksport-Skotøjsproduktion, Linnedsyning, Broderi og Kniplearbejdet, Perlemor-Industrien, den mindre Glas- og Metalindustri, Tekstilindustrien paa det tjekkiske Omraade o. l. Og desuden ejer Tyskerne selv i de Industrigrene, der danner Tyskernes

egentlige industrielle Domæne, især i Bomulds- og Uldindustrien, et ikke ubetydeligt Antal store Fabrikker med de mest moderne Maskinindretninger; med Hundreder af Arbejdere o. s. v., saa at der ikke gives en eneste Industrigren, hvori ikke ogsaa det tjekkiske Element findes repræsenteret.

Endelig maa vi ogsaa omtale nogle af det tjekkiske Landbrugs særlige Frembringelser, som det bøhmiske Byg og den bøhmiske Maltindustri samt Frugtavlens og Frugtbearbejdelsen, hvis Produkter sendes langt ud over Rigets Grænser.

Hvorledes forholder nu det tjekkiske Element sig for Øjeblikket til det tyske i økonomisk Henseende? En Statistik er her aldeles udelukket. Den østrigske Folketælling kender mærkværdigvis kun en Sondring af Befolkningen efter det saakaldte Omgangssprog og ikke efter Nationaliteter, og at der ved enhver Folketælling i sproglig blandede Distrikter gaar Hundretusinder af Tilhængere tabt for de ikke-tyske Nationaliteter som Følge af utilbørlig Tvang imod alle i social Henseende afhængige Personer, er stadig Genstand for Tjekkernes saavel som Slovenernes og andres gentagne, men rigtignok frugtesløse Klager. Desuden angives Omgangssproget kun efter Personer og ikke efter de sociale Lag, altsaa ikke efter de økonomiske Klasser og Livsstillinger. Endelig lever de to Nationaliteter i den Grad blandede mellem hinanden, at der med Undtagelse af rent agerdyrkende Distrikter

ikke kan være Tale om nogen nøjagtig stedlig Afgrænsning. Der er dog i saa Henseende stor Forskel. Bortset fra to tyske Sprogøer i det østlige Bøhmen optræder Tyskerne kun enkeltvis paa det tjekkiske Omraade, men da som Handlende, Fabrikejere, Herregaardsforpagtere o. desl., medens det tjekkiske Element paa det tyske (for en stor Del først efter Trediveaarskrigen germaniserede) Omraade, og særligt i Industri- og Bjærgværksegnene, bestaar af en Mængde Arbejdere, mindre Haandværkere og Forretningsfolk samt af Præster og Embedsmænd.

Der haves kun enkelte Holdepunkter til en Sammenligning af de to Elementers økonomiske Styrke. Af de fem Handels- og Industrikamre i Bøhmen er de to i Eger og Reichenberg udelukkende i Tyskernes Hænder; i det pragske Kammer sidder Tyskerne inde med Engros-Handelens og den ikke til Landbruget knyttede Industris Valgklasser; og i Kammeret i Pilsen ejer de Engros-Handelen og Storindustrien. Derimod sidder Tjekkerne kun fuldstændig inde med Kammeret i Budweis, medens de i Kamrene i Prag og Pilsen kun er i Besiddelse af en Majoritet, der støtter sig til den lille og mellemstore Industri og Handel (i Prag ogsaa til den her selvstændig vælgende Sukker-, Bryggeri-, Mølleindustri o. l.). Hertil maa dog bemærkes, at over 850,000 Indbyggere af tjekkisk Nationalitet (hele den nordøstlige Del af Bøhmen) paa det reichenbergske Handels- og Industrikammers Omraade som Følge af Kammerdistrikternes kunstige Grænser er aldeles udelukkede fra al Repræsentation, skønt det tyske Indbyggerantal kun er 1,03 Million, altsaa ikke

meget større, hvorimod de tyske Indbyggere, der er tildelte Kamrene i Prag, Pilsen og Budweis, ikke engang udgør en Sjattedel af de til disse Kamre hørende Tjekker; og Oprettelsen af et sjette Kammer støder paa Vanskeligheder, fordi det for største Delen maatte blive dannet af den tjekkiske Del af det reichenbergske Kammerdistrikt. Saaledes er det blevet muligt, at de to tyske Handelskammerdistrikter Reichenberg og Eger tæller over 2,84 Millioner, deraf over 900,000 tjekkiske Indbyggere, medens de tre tjekkiske Distrikter Prag, Pilsen og Budweis tilligemed den omtrent 489,000 Indbyggere tællende kongelige Hovedstad Prag (med Forstæder) ialt omfatter en Befolkning af kun 3,47 Millioner.

Fra tysk Side er der for nylig blevet gjort Forsøg paa at dele de officielt bekendtgjorte Resultater vedrørende den nye østrigske personlige Indkomstskat i Bøhmen efter Nationaliteterne. Selv ved Hjælp af ganske vilkaarlige Sammenligninger og Antagelser har man kun kunnet faa udregnet, at der paa Tyskerne i Bøhmen skulde falde 57,6 %, paa Tjekkerne derimod kun 42,4 % af Skatteindtægten. Dette Resultat er i Betragtning af den fuldstændige Mangel paa en national Erhvervs- og Skattestatistik højst tvivlsomt og dertil af ringe Værd for Bedømmelsen af den relative nationale Skatteydelse i sin Helhed og af den økonomiske Dygtighed. Thi for det første ligger paa det tysk-bøhmiske Omraade de hovedrige Brunkulsdistrikter med en Produktion af over 180 Millioner Gylden og de berømte Verdensbadesteder Karlsbad, Marienbad, Franzensbad, Teplitz og andre, hvortil der hvert Aar strøm-

mer 30 Millioner østrigske Kroner udenlandske Penge. For det andet haves der i Østrig foruden Indkomstskatten ogsaa en overmaade stor Grund- og en endnu større Huslejeskat samt en Næringsskat. Og endelig udgør alle direkte Skatter i Østrig kun 28%, de indirekte derimod hele 72% af det samlede Skattebeløb — bortset fra de store Toldindtægter samt Statens Indtægter af dens Samfærdselsmidler, Domæner, Bjærgværker o. l.

En Illustration til Fremskridtet i Tjekkernes Indtrængen i Engros-Handelen og Storindustrien giver Statistikken over Valgene til Handels- og Industri-kammeret i Prag: iblandt Vælgerne i den til Landvæsenet hørende Storindustri havde Tjekkerne i Aaret 1896 ialt 139, Tyskerne 19 Valgstemmer; i den øvrige saakaldte almindelige Storindustri steg de tjekkiske Vælgers Tal fra Aaret 1893 til 1896 fra 37 til 64, Tyskernes fra 111 til blot 116, og de forestaaende Handelskammervalg vil vistnok forskyde Forholdet endnu mere til Fordel for det tjekkiske Element.

Hvilke Slutninger kan der nu drages af den skildrede Udvikling? Lader vi det intensive tjekkiske Landvæsen ude af Spillet, saa kan vi sige, at det tjekkiske Folk, der endnu for faa Aartier siden næsten ikke havde nogen Plads i den industrielle Udvikling, allerede nuomstunder har opnaaet store Resultater og staar i Begreb med at opnaa en ny Stilling. Det har intelligente Teknikere og Kunstindustridrivende samt øvede og flittige Arbejdere, paa hvis Ydeevne og

Dygtighed den bøhmiske Landsudstilling i Prag 1891 har leveret ligefrem glimrende Beviser. Ogsaa den tilstrækkelige Kapital har Tjekkerne i deres Spare- og Forskudskasser, i deres Banker og andre Kreditanstalter. Og paa Manglen af industrielle og tekniske Statsskoler søger de at bøde ved af Folkets egne Midler at oprette Museer og Skoler samt ved at foranstalte Udstillinger og andre tjenlige Foretagender.

Hvad det tjekkiske Folk stadig savner mest til en endnu mere intensiv Fremtrængen paa det industrielle Omraade, er den Foretagelsesaand, der plejer at udvikle sig som en senere Frugt af mangeaarig selvstændig Virksomhed i Handel og Industri. Uddannelsen af en saadan „Foretagsomhedens Aand“ er den første Opgave for det tjekkiske Folks Nationaløkonomi.

Og hvor denne allerede er tilstede, gør et andet Spørgsmaal sig gældende: Hvorledes skal de nye Foretagender, der maa konkurrere med ældre, godt funderede tyske Forretninger, faa den til deres Udvikling nødvendige „opdragende“ Beskyttelse, som Nationalstaterne yder deres Frembringelser gennem Toldlovgivningen? Hvem skal erstatte dem den direkte Understøttelse, som de moderne Stater Ungarn, Rusland, Rumænien og Italien lige saa vel som tidligere Aarhundreders merkantilistiske Regeringer i alle andre evropæiske Stater har givet deres Industri? Kan der være Tale om en national Industripolitik hos et Folk, der kun danner en bestemt Del af en mangesproget Stat, uden bestemte territoriale Grænses, uden national Statsmagt, uden Toldbeskyttelse over for de øvrige Natio-

naliteter paa det sammenhængende Statsomraade, uden Love og Straffebestemmelser med Hensyn til Krænkelser af den nationale Interesse? Og hvem skal være Bæreren af en saadan national Politik? Hvem skal gribe ind, og med hvilke Midler skal det ske, naar det mangesprogede Riges industrielle Politik slaar ind paa Veje, der strider mod en enkelt uselvstændig Nations Interesser i dens Konkurrence med de øvrige?

Spørgsmaalet er ogsaa af teoretisk Interesse: et etnografisk Folks økonomiske Stilling, en national industriel Politik inden for det samlede Riges økonomiske Udvikling.

Det vilde føre for langt at skildre de saavel teoretiske som praktiske Forsøg paa at løse disse Opgaver, der allerede er blevet gjort af dem, hvem det tjekkiske Elements naturlige Fremskridt i Storindustrien og Storhandelen synes at ske for langsomt.

Kun et skal til Slutning endnu bemærkes: de tjekkiske Bestræbelser for at skabe en egen Industri betragtes af Tyskerne som uretmæssige Indgreb paa deres Omraade, medens mange Tjekkere i dem ser en Gengældelse af visse af Tyskernes Overgreb, af de tjekkiske Mindretals Undertrykkelse i de sproglig blandede Egne, af tjekkiske Forretningsfolks Boykotning, af Udelukkelse af tjekkiske Industridrivende fra Krammarkederne i tyske og blandede Købstæder o. l. Men med Urette. Ingen Konkurrence kan forbydes, blot fordi den udgaar fra nationale Modstandere; og omvendt vilde en øjeblikkelig Opbrusen af nationalt Fjendskab ikke være noget sikkert Grundlag, nogen Gengæld for den Uret, man har lidt, eller noget værdigt Maal for økonomiske

Bestræbelser. Maalet maa sættes højere : hvad enten der er Krig eller Fred paa det sproglige og politiske Omraade, bør det altid være en alsidig økonomisk Udvikling og den størst mulige økonomiske Styrke som uundværligt Grundlag for Tjekkernes kulturelle Fremskridt og politiske Betydning i Østrig.
